

Viktorija Alad•ić

EGY SZABADKAI

(a történetben szereplő összes párbeszéd a képzelet műve)

BELGRÁD

– Látod, ez még nekem nem sikerült. Noha, ebben biztos vagyok, az egyik legnagyobb bölcsesség szeretni azt, amit csinálsz, de ez nekem nem sikerült.

– Hogy érted, hogy nem sikerült, hisz épp nemrég mondtad, hogy szereted a munkádat.

– Igen, de ennek semmi köze sincs az egyetemhez, fölhagytam azzal a szakmával, amit annak idején tanultam. Akkoriban, 19 évesen, tehetséges voltam, mindegy volt, hogy mit tanulok.

– Miért, mivel foglaksz?

– Járadékközvetítéssel, de ez most mindegy, hanem, mondd, mit csinálsz te Szegeden? A gyerekeid szerb iskolába járnak?

– Dehogyan járnak, hisz épp azért költöztünk oda, hogy a gyerekek megtanuljanak magyarul.

– Nem értem. Magyaroknak neveled a gyerekeidet? Ez elképesztő. Nekem ezen a téren sikerült megvalósítani azt a legnagyobb bölcsességet, hogy ott vagyok boldog, ahol éppen vagyok. Következetes maradtam a szerbségemhez, és soha nem tenném meg azt, amit te megtettél.

– Ez rendben is van, csakhogy én nem vagyok szerb, így nem is beszélhetek a szerbségemről, illetve beszélhetek, csak egészen más a természete, mint annak, amit te említettél.

– Már hogyné lennél szerb. A szüleid közül valamelyik csak szerbnek született?

– Nem, éppen ellenkezőleg, ha a szüleimet nézzük, akkor egyetlen csepp szerb vér sincs bennem.

– Miért, mi vagy te akkor?

ZÁGRÁB

– Asszonyom, nagyon tetszik a témaválasztása, csak ügyelnie kell majd arra, hogy a munkáját horvát nyelven írja meg.

– Sajnos nem tudok horvátul írni, mert nem ismerem az *ije-ző* nyelvjárást.

– Hogyhogyan nem tud, hiszen Ön szabadkai, horvát iratai vannak. Ha jól tudom, ott sok horvát él – hát nem horvátul beszélnek egymással?

– Vannak, akik tudnak horvátul, a mi családjunkban valaha a bunyevác nyelvet beszélték, az iskolában meg, és ezt nyilván Ön is tudja, soha nem tanultunk horvátul, de kereshetek valakit, aki lefordítja a dolgozatomat *ije-ző* nyelvjárásra.

– Én ezt jóvá is hagyom, de nem tudom, hogy a dolgozat megvédésekor a bizottság hogyan viszonyul majd ehhez a kérdéshez.

– Ezt a kockázatot nekem kell vállalnom.

– De miért nem foglalkozik ezzel a témával Belgrádban? Sokkal egyszerűbb lenne a dolga.

– Úgy tűnt, hogy Önöket itt, Zágrábban, sokkal jobban fogja érdekelni ez a téma. Belgrádban ilyesmivel senki nem foglalkozik.

– Valóban, a téma nagyon érdekes, de ha már Horvátország felé kötelezi el magát, meg kellene tanulnia a nyelvet is.

– Nézze, én nem akarom magam sehol újra elkötelezni, csak ezt az egy munkát szeretném itt megcsinálni, és semmi mást.

– Miért, hol kötelezte már el magát?

SZABADKA

– Nézze, az Ön munkája valóban lenyűgöző, van azonban egy kis gond. Magyarázza meg, asszonyom, miért foglalkozik Ön a magyar történelemmel? Szép dolog ez, de tudja, engem az zavar, hogy nem értem, miért nem foglalkozik ezzel a kutatással valaki a magyarjaink közül. Ha Ön is magyar lenne, minden további nélkül támogatnám, így azonban meg kell gondolnom a dolgot. És végtére is nem az a fontos, hogy én mit gondolok, hanem hogy mit szólnak majd ehhez a központban, ezért először tájékoztatást kell kérnem.

– Hisz nem kérek sokat, csak hogy térítse meg az erdélyi Tusnádig, a konferencia színhelyéig az útiköltségeimet – a részvételi díjat magam állom.

– Jó, jó, értem, de tudja ön, hogy hány ember nyaggat engem naponta hasonló kérésekkel? A fejem is szétrobban hamarosan.

KRAKKÓ

– Bocsáson meg, Ön, ugye, zsidó?

– Jesszusom, dehogy, de miért érdekli ez?

– Olyan érdekes előadást tartott a szabadkai zsinagógáról, hogy arra gondoltam, csak zsidó lehet, és tulajdonképpen ebben egy pillanatig se kételkedtem, ezért most alaposan meglepett a válasza. Van ugyanis egy csereprogramunk, amely egyhónapos izraeli tanulmányutat biztosít, ki lehetne használni

az egyetem által nyújtott lehetőségeket, természetesen ingyen. Bennünket nagyon érdekelne a zsinagógáról szóló előadása, de mivel azt mondja most, hogy nem zsidó, nem vagyok benne biztos, hogy át tudom nyomni a bizottságon, de szeretném Önnel tartani a kapcsolatot,

– Természetesen, írja föl a címemet, és keressen meg.

– Ha megengedi, föltennék Önnek még egy kérdést.

– Rajta, szívesen válaszolok minden kérdésre.

– Hogyan került sor arra, hogy Ön a zsidó hagyomány kutatásával foglalkozzon?

– Nem mondhatnám, hogy a zsidó hagyomány kutatásával foglalkozom, én a szabadkai zsinagógával foglalkozom, amelyről nem tudom, hogy része-e a zsidó hagyománynak, mert én más kontextusban látom. *After all*, ahogy az angolok mondanák, ezt a zsinagógát két magyar építész tervezte. Számomra a zsinagóga egy kivételesen szép építészeti mű, olyan épület, amely minden egyes alkalommal izgalomba hoz, ha elmegyek mellette, és én természetesnek érzem, hogy kíváncsi vagyok, mi okozza ezt a hatást. Azt hiszem, elsősorban a kupolája és a festett ablaküvegek, igen, ezek valóban fantasztikusan szépek.

– Ha Ön nem zsidó, akkor azt kell föltételeznem, hogy magyar.

– Nem, nem vagyok magyar.

– Hát akkor mi Ön, ha megkérdezhetem?

LJUBLJANA

– Asszonyom, miért érdeklik Önt ezek az adatok?

– Szeretném föltámi családi gyökereimet.

– Ön szlovén? Miért nem tud szlovénul?

– Az vagyok, de tulajdonképpen mégsem. A nagyapám volt szlovén, ezért szeretnék összegyűjteni minél több adatot a családjáról.

– Ön tulajdonképpen egy állampolgársági kérelmet szeretne benyújtani, de ez nem fog menni, hisz nem tud szlovénul.

– Nem, nem erről van szó, mondom, hogy miért érdekel.

– Akkor rendben van, máris jövök.

SZARAJEVO

- Ön soha nem kávézik.
- Jaj, dehogynem, de most elcsaptam a hasamat. Látott valahol ásványvizet?
- Máris rendelek. Hanem az Ön családneve... Csak nem muzulmán?
- Ó, nem, ez a férjem neve. Állítólag egy török őse volt, aki a török had visszavonulása után ottmaradt és fölvette a katolikus hitet, de persze nem lehet tudni, mi ebből az igazság.
- Ez nagyon érdekes. Akkor most tulajdonképpen Ön micsoda?

SZABADKA

- Ön szeretne németül tanulni, de nem akar belépni a Németek Szövetségébe? Azt hiszem, ez nem fog menni.
- Azért jöttem, hogy nem lehet-e valahogy mégis megbeszélni, még fizetnék is érte, ha kell, mert úgy tudom, németországi tanáraik vannak, és németül németektől lehet a legjobban megtanulni.
- De miért nem akar belépni a Szövetségünkbe, hisz az imént mondta, hogy német származású. Akkor a dolgok maguktól megoldódnának, a Szövetség tagjai számára ingyenes a tanfolyam, más érdeklődőink nem voltak, és nem is számítottunk rájuk.
- De miért nem lehetek én egyszerűen a hallgatójuk – ha megfelelek minden föltételnek, és Ön ezt jól tudja, miért kell belépnem?
- Miért nem akar belépni, hiszen akkor a németországi segélyekre is jogosulttá válik.
- De nekem nincs szükségem segélyekre, én egyszerűen németül akarok tanulni.
- Ha nem akarja magát elkötelezni a Német Szövetség mellett, ne tanuljon nálunk németül. Akad még számos tanfolyam a városban.

– Az imént mondtam, hogy egyedül Önöknél vannak anyanyelvi tanárok, németül pedig azért szeretnék megtanulni, mert az volt édesanyám anyanyelve, amelyet neki nem volt szabad beszélnie, ha nem akart a családja többi tagjával együtt a titeli koncentrációs táborba kerülni, így aztán el is felejtette. Azt hiszem, igencsak furcsa olyan körülmények között nőni föl, hogy nem beszélheted az anyanyelvedet. Szeretném kideríteni mi az, amivel megrövidítettek, amiért édesanyámmal soha nem beszélhettem az anyanyelvén.

- Én tökéletesen megértem Önt, de ezt meg kell beszélnem az elnökünkkel, hogy ő mit szól hozzá, de azt még mindig nem értem, miért nem akar belépni a Németek Szövetségébe.
- Mert nem vagyok német.
- Hát akkor mi Ön?
- Szabadkai.

Boško Krstić

FALU A VÁROSOK ÁRNYÉKÁBAN

Vannak olyan cinikusok, akik a szabadkaiakat arról firtatják, vajon Szabadka falu-e vagy város, miközben egyik fél sem sejtí, hogy éppen ebben a kérdésben rejlik ennek a településnek egyik legszebb titka.

Hihetetlen, hogy egyetlen kérdés, illetve félreértés milyen sokáig fönn tud maradni a cáfolatokban. Hiszen nem múlhat el egyetlen Szabadkáról szóló beszélgetés sem, akárkik között és akárhol, hogy föl ne merüljön a kérdés: vajon Szabadka még mindig Európa legnagyobb faluja? Még ha az „Európában” kitévelt mellőzzük is – noha éppen ez a kiskapu teszi lehetővé azt a hovatartozást, amely után az amerikaiak is áhítoznak –, a „falu” meghatározástól minden szabadkai kiütéseket kap, és a kérdést követő egy-két órában nem képes abbahagyni a bizonyítékok felsorolását, melyek szerint valóban város vagyunk. Amikor adatokkal alátámasztva és kiválóan érvelve bebizonyítjuk a tényt, nyugodtak lehetünk egészen a következő alkalomig, amikor majd ismét nekünk szegezik a kérdést: falu-e vagy város ez a mi Szabadkánk?

Nyilvánvaló, hogy a híresztelés nem jó módszer a Szabadkáról szóló igazság széles körben való elterjesztésére. Sikert csak egy más módszerrel érhetünk el. Ha arra a meggyanúsításra, hogy falu lennénk, bátran igent mondanánk, mindenki azon lenne, hogy bebizonyítsa, nincs igazunk, hogy nem ez a rólunk szóló teljes igazság, hogy tulajdonképpen város a mi városunk, csak valami titokzatos oknál fogva titkoljuk. Egyszerű, nem? Egy ilyen csúsztatott érvelésnél már nem érvényesek a klasszikus törvények és a logika szabályai.

Minden más érvényben marad.

Ha csak futólagos pillantást vetünk az ügyre, máris nyilvánvalóvá válik, hogy ennek az egész „város-falu” intrikának a fő táplálói maguk a szabadkaiak. Mintha megijedtek volna attól, ahogy falucskájuk nagy várossá alakul, és ezt titkolni igyekeztek, belegabalyodtak régi történeikbe, a múltba, a szállások és sorok életébe, így védekezve a kíváncsiskodóktól és a város néha teljességgel kiszámíthatatlan dicsőség- és fényáradatától. Város volt már Szabadka, de lakói még mindig azt mondták magukról, hogy falusiak.

Munk Artúr így kezdi *Köszönöm, addig is... c.* könyvét: *Poros szülővárosom, Szabadka, a világ legnagyobb faluja. Kegyetlen szél söpri az utcák porát egyik kerületből a másikba, teleszórja szemünket, szánkat, tudónket a finom, üvegszerű porral, aztán – mint aki jól végezte dolgát – megpihen, hogy másnap mindent előlről kezdjen.*

Blaško Hajduk Vojnić, az öreg városi könyvtáros *Városom a múltban c.* könyvében ezt kissé más-ként látja: *Egyesek nagy városnak ábrázolták és nevezték Szabadkát. Mások Európa legnagyobb falujának. Pedig egyszerre volt mindkettő.*

Nem tudott ellenállni a dilemmának Sinkó Ervin sem. *Optimisták c.* regénye 1918-ban játszódik, egy olyan százezernél is több lakost számláló alföldi fészekben, amilyen óriási falu nincs is a világon.

Ott van aztán az egyszeri szabadkai asszony, akít megkérdeztek, milyen a szülővárosa, mire ő egy marék babot dobott az asztalra, és a szerteguruló babszemekre mutatva azt mondta: *Ilyen.*

Minderre jól rimel Gál László fatális verssora: *Ebben a városban csöndesen szólna / a dán királyfi: / nem lenni.*

És tényleg, mitől lesz város a város? Attól, hogy több százszor megváltozik a neve, mint ahogyan az Szabadkával történt az elmúlt hatszáz év során? Vagy attól, hogy a lakói városnak nevezik lakhelyüket? Érvényes-e ugyanez mondjuk Kisbelgrádra vagy Újbelgrádra? Akár mezőnek is nevezheti magát az a helység, és ennek ellenére lehet híres, mint a Champs Elysées. Nevezhetünk egy helységet falunak is, mint mondjuk Greenwich Village-et, és mégis város marad. Vagy mint Novi Sad (Újvidék), amelynek a nevében a „sad” szó mezőt, kertet, gyümölcsöst jelent, és amely ilyen névvel is nagyvárossá nőtte ki magát (noha egy vérbeli szabadkainak meg kell jegyeznie, hogy ez a folyamat nehézségekbe ütközött). Várossá válik-e valaha, és ha igen, mikor, Bačko Petrovo Selo (Péterréve)? Nincs szabály: minden város a maga módján lett várossá.

A kérdés továbbra is fennál: vajon Szabadka falu vagy város? Ez nem olyan kérdés, amelynek létezne végleges válasza. Ezt a kérdést állandóan újra meg kell válaszolni.

A szabadkai gelegonyafa-sorok hamarosan százévesek lesznek. Árnycsombok alatt mintha egy kissé lelassult volna az idő. Ki tudja, mi rejtezik a nehéz szabadkai kapuk mögött? Ki tudja, mi van a hallgatag, kissé melankolikus szabadkaiak fejében?

A városépítőknek volt egy különleges eljárása, amellyel nagy tetteket hajtottak végre: a rombolás volt ez az eljárás. És ezt a város nem felejt. Lerombolták a gyönyörű palicsi Nádás szállót, így aztán most a megmaradt szállók állandó helyhiánnyal küzdenek. Lerombolták a Sárfürdőt, így tűnt el a város fürdőépülete, tervbe vették a Női strand – mint végtelenül retrográd és ízléstelen épület – ledöntését is, de a gyönyörű építmény mégis megúsza valahogy. Nem volt ilyen szerencsés a Kiserdő éttermének bűbajos faépülete, ezért ez a szabadkai „Central park” csak egy átutaznivaló előváros maradt, majd miután megritkították magát az erdőt is, a Zorka Vegyi Művek mérgező felhői is szabadon átutazhatnak rajta Szabadka felé. Az a vashíd, amely a vasútállomás fölött átívelve a város két felét kötötte össze, elhagyatottan, félig összedőlve áll, mert senki se ismerte el, hogy a híd a tulajdonát képezné, hiszen akkor felelőssé lehetne tenni a balesetért, amely során egy lány alatt beszakadtak a híd korhadt deszkái. Ma már senki nem mer hozzányúlni, mert így elismerné a bűnösséget a hajdani balesetért is.

A város lassan romokba dől. Az emberek elhagyták, a nincstelenségtől lassan mocskossá válik, lassan sötétség száll rá, megváltoznak a szokásai, megváltozik a lakók viselkedése, a város arra készül, hogy beburkolódzik a szürkéségbe, porral és sárral betonozza ki magát, magába fordul, udvaraiba és titkos zugaiba, a lakóit pedig magukra hagyja, hogy az egyre növekvő mocskokban végre megoldják azokat a fontos problémákat, amelyek miatt magára hagyták városukat.

Egyszer ismét találkoznak majd – a város és lakói –, de sok-sok munka árán tudnak majd csak kibékülni. Időközben az elhanyagolt, mocskos városban szenvedni fognak az emberek, talán nem is tudva, hogy szenvedésük a város bosszúja, amiért elhagyták és elhanyagolták.